

วิจารณ์หนังสือ

การเมืองในราชสำนักฝ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5. เขียนโดย ฉัตรดาว ลิขสงวงศ์.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2564.

บทวิจารณ์โดย อริชา ประมูล*

อาจกล่าวได้ว่า รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นับเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทั้งในด้านการเมือง การปกครอง และการปรับตัวของสังคมไทยให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อทำความเข้าใจบริบทนี้ *การเมืองในราชสำนักฝ่ายในรัชกาลที่ 5* ได้ดึงดูดความสนใจของผู้วิจารณ์เป็นอย่างดี เนื่องจากหนังสือเล่มนี้เปิดเผยแง่มุมที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลักที่มักจะเน้นหนักไปที่การปฏิรูปการปกครองในระดับฝ่ายหน้า เช่น การเลิกทาส การสร้างระบอบราชการสมัยใหม่ และความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก แต่เรื่องราวในราชสำนักฝ่ายในซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่ดูเหมือนจะสงบเงียบและไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองกลับมีมิติที่ซับซ้อนและทรงพลังอย่างยิ่ง ความสนใจในเรื่องนี้เกิดขึ้นจากคำถามที่ว่า “บทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์ไทยนั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด” โดยเฉพาะในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ราชสำนักฝ่ายในถูกมองว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวของพระมหากษัตริย์ และผู้หญิงในฝ่ายในมักถูกมองว่าเป็นเพียงผู้อยู่เบื้องหลัง แต่แท้จริงแล้วผู้หญิงเหล่านี้มีบทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนการเมืองทั้งในพระราชวังและในระดับชาติ ผู้วิจารณ์เชื่อว่าการทำความเข้าใจการเมืองในราชสำนักฝ่ายในจะช่วยเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะในแง่ของโครงสร้างอำนาจที่ซ้อนทับกันทั้งในพื้นที่ส่วนพระองค์และพื้นที่สาธารณะ หนังสือเล่มนี้ยังมีความน่าสนใจในแง่ของการศึกษา “เสียง” ของสตรีในประวัติศาสตร์ ซึ่งมักถูกลดทอนหรือมองข้ามในประวัติศาสตร์กระแสหลัก การที่ผู้เขียนหยิบยกเรื่องราวของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา สมเด็จพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี และเจ้าจอมต่างๆ มาวิเคราะห์ในเชิงการเมือง ทำให้เห็นถึงบทบาทของสตรีในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของราชสำนักและประเทศชาติ ผู้วิจารณ์เชื่อว่าหนังสือเล่มนี้สามารถตอบคำถามหลายประการเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายในในฐานะศูนย์กลางอำนาจที่มองไม่เห็น นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์ยังมองว่า

* นักศึกษาปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การศึกษาเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ของการทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในพื้นที่ฝ่ายหน้าเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับพื้นที่ส่วนพระองค์และการจัดระเบียบภายในราชสำนักฝ่ายใน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในฝ่ายใน เช่น พระมเหสี เจ้าจอม ข้าราชการ และเจ้านายชั้นสูง เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเมืองเชิงอำนาจที่ซับซ้อนซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์และการเมืองไทยในยุคสมัยนั้นด้วยเหตุนี้ หนังสือ *การเมืองในราชสำนักฝ่ายในรัชกาลที่ 5* จึงนับเป็นหนังสือที่มีความสำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาแง่มุมที่หลากหลายของประวัติศาสตร์ไทยในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่ทำให้เห็นถึงบทบาทของสตรีในพระราชสำนักฝ่ายใน แต่ยังช่วยให้เข้าใจถึงการเมืองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งถูกมองว่าเป็น “เรื่องส่วนพระองค์” ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ภายในหนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาทั้งหมดจำนวน 3 บท บทที่ 1 *สถานการณ์ทางการเมืองในรัชกาลที่ 5: สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงต้นรัชกาล (พ.ศ.2411-2428)* ระยะเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่พระองค์ยังไม่ได้มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง โดยปรากฏความไม่แน่ใจในเสถียรภาพราชบัลลังก์ของพระองค์ ด้วยอำนาจทางการเมืองยังอยู่กับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และยังมีความขัดแย้งกับกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ จนเกิดเป็นวิกฤตการณ์วังหน้า ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงแก้ปัญหาด้วยการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และปฏิรูปประเทศ ประกอบกับการถึงพิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้ส่งผลให้พระราชอำนาจเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ จนเมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคตในปีพ.ศ.2428 หลังจากนั้นเป็นต้นมา รัชกาลที่ 5 ได้ทรงรวมพระราชอำนาจทางการเมืองการปกครองทำให้พระองค์มีพระราชอำนาจและมีเสถียรภาพในราชบัลลังก์อย่างสมบูรณ์ ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ทางการเมือง การปกครองในช่วงต้นของรัชกาลที่ 5 ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและช่วงวัยของพระองค์ นอกจากนี้ บทนี้ยังสะท้อนถึงความสามารถของพระองค์ในการปรับตัวและบริหารจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเริ่มต้นรัชกาล ทั้งในด้านการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่ทรงประสิทธิภาพของรัชกาลที่ 5 ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์ไทย

ส่วนบทที่ 2 *ราชสำนักฝ่ายใน ช่วงต้นรัชกาล (พ.ศ.2411-2428)* แสดงถึงสถานการณ์และบทบาทของบุคคลในราชสำนักฝ่ายใน ช่วงต้นรัชกาล (พ.ศ.2411-2428) โดยพิจารณาได้ว่าพระภรรยาเจ้าที่เข้าถวายตัวรับราชการในช่วงต้นรัชกาลนั้น แม้จะมีสาเหตุจากความพึงพอใจส่วนพระองค์เป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าการเข้ารับราชการของพระภรรยาเจ้ามีสาเหตุ

จากการได้รับการสนับสนุนหรืออย่างน้อยก็ไม่ปรากฏเสียงคัดค้านจากผู้ใหญ่และผู้มีอำนาจในขณะนั้น ดังเช่นพระอรรคชายาเธอทั้ง 3 พระองค์ที่เข้าถวายตัวรับราชการด้วยได้รับการสนับสนุนจาก กรมสมเด็จพระสุทนต์นราธิราชประยูร ผู้สำเร็จราชการฝ่ายใน เพื่อเป็นการฟื้นคืนอำนาจของสายราชสกุลรัชกาลที่ 3 ในราชสำนักฝ่ายใน และทรงสนับสนุนพระอรรคชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี ส่วนพระภรรยาเจ้าชั้นลูกหลวงทั้ง 5 พระองค์นั้นพิจารณาว่าอาจมีสาเหตุมาจากเจ้าคุณจอมมารดาแพ พระสนมเอกในรัชกาลที่ 5 และสกุลขุนนาคน ไม่ต้องการให้พระอรรคชายาเธอขึ้นดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี อันเป็นการฟื้นคืนอำนาจของสายราชสกุลรัชกาลที่ 3 ในราชสำนักฝ่ายใน ซึ่งอาจส่งผลให้อำนาจของสายราชสกุลรัชกาลที่ 3 ในราชสำนักฝ่ายหน้าฟื้นคืนขึ้นมา เพราะอาจจะส่งผลกระทบต่ออำนาจของสกุลขุนนาคนที่ยิ่งใหญ่ออยู่ในช่วงเวลานั้น

การที่พระภรรยาเจ้าเข้าถวายตัวรับราชการในช่วงต้นรัชกาลมีสาเหตุมาจากการได้รับการสนับสนุนหรืออย่างน้อยก็ไม่ปรากฏเสียงคัดค้านจากผู้ใหญ่และอำนาจ อาจเนื่องจากในช่วงแรกของการขึ้นครองราชย์สมบัติ รัชกาลที่ 5 ยังไม่ได้สถาปนาผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี อีกทั้งยังไม่ทรงมีพระราชโอรสอันประสูติจากพระภรรยาเจ้า ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าหากผู้ใดสามารถสนับสนุนสตรีในสายตระกูลหรืออยู่ในสายอำนาจของตนขึ้นมาดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี ก็จะเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และเครือข่ายอำนาจระหว่างตนเองกับราชสำนักฝ่ายใน ที่จะส่งผลต่ออำนาจในราชสำนักฝ่ายหน้าด้วย ยิ่งหากสตรีในสายตระกูลให้กำเนิดพระราชโอรส และพระราชโอรสพระองค์นั้นได้สืบราชสมบัติก็ยิ่งเป็นการเพิ่มพูนอำนาจมากยิ่งขึ้น ด้วยจะกลายเป็นพระญาติวงศ์กับกษัตริย์โดยตรง ถึงแม้จะมีขนบธรรมเนียมว่าสามัญชนไม่อาจนับญาติกับกษัตริย์ แต่จากความสัมพันธ์ทางสายเลือดก็อาจจะเอื้อประโยชน์ให้ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่สายตระกูลได้

นอกจากนี้ ในช่วงต้นรัชกาลเป็นช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ได้มีพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์ การสถาปนาผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำรงตำแหน่งพระภรรยาเจ้าจึงไม่อาจคำนึงถึงความพอใจในส่วนพระองค์เพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงการสร้างพระราชอำนาจของพระองค์ รวมทั้งการประสานความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่างๆ ผ่านการรับพระภรรยาเจ้า และยังคงคำนึงถึงผู้ที่เหมาะสมที่จะให้กำเนิดพระราชโอรส ผู้ที่สืบราชสมบัติต่อไป ทำให้การสถาปนาพระภรรยาเจ้าในช่วงเวลานี้นับเป็นการประสานผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มอำนาจทั้งในราชสำนักฝ่ายหน้าและราชสำนักฝ่ายใน

บทที่ 3 ราชสำนักฝ่ายในช่วงปลายรัชกาล (พ.ศ.2428-2453) เนื้อหาในบทนี้แสดงให้เห็นราชสำนักฝ่ายในช่วงปลายรัชกาล พบว่านอกจากพระราชชายา เจ้าดารารัศมีซึ่งเข้ารับราชการเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับเชียงใหม่แล้ว รัชกาลที่ 5 ไม่ทรงมีพระภรรยาเจ้าเพิ่มขึ้นอีก สาเหตุอาจเป็นเพราะรัชกาลที่ 5 มีความมั่นคงในพระราชอำนาจและพระราชบัลลังก์อย่างสมบูรณ์ ทรงมั่นใจว่าทรงจะอยู่ในราชบัลลังก์ได้ตลอดพระชนมชีพ รวมทั้งมั่นใจว่าการสืบราชบัลลังก์จะอยู่ในสายราชสกุลของพระองค์ ประกอบกับทรงมีพระราชโอรสในพระยศสมเด็จพระเจ้าฟ้าขึ้นเอกหลายพระองค์ ทำให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรับพระราชวงศ์พระองค์อื่นๆ เข้ามาเป็นพระภรรยาเจ้าเพื่อสร้างความมั่นคง และเพื่อให้กำเนิดพระราชโอรสที่จะสืบราชสันตติวงศ์อีก สตรีที่เข้าถวายตัวรับราชการในช่วงเวลานี้มักมาจากความพอใจส่วนพระองค์เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ การที่รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาพระอัครมเหสีอย่างชัดเจน รวมทั้งทรงแต่งตั้งพระราชโอรสขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ส่งผลให้ไม่ปรากฏกลุ่มอำนาจอื่นใดมีการสนับสนุนพระราชวงศ์พระองค์ใดให้ขึ้นดำรงตำแหน่งพระภรรยาเจ้าอีก ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจอย่างสมบูรณ์ในช่วงเวลานี้ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิจารณาได้จากการที่ทรงสามารถตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ โดยไม่ปรากฏเสียงคนคัดค้านหรือผลกระทบในด้านลบจากกลุ่มอำนาจอื่นใด เช่น การเปลี่ยนสายสืบราชสมบัติจากสายของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนามาเป็นสายของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี และการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนแสดงถึงพระราชอำนาจอันสมบูรณ์ของพระองค์ในด้านความสัมพันธ์และสายใยที่เชื่อมโยงราชสำนักฝ่ายหน้าและราชสำนักฝ่ายในที่สำคัญ

อีกกรณีหนึ่ง พิจารณาได้จากภายหลังการสวรรคตของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธให้ขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เป็นการเปลี่ยนแปลงสายการสืบราชสมบัติจากสายของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา มาเป็นสายของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี เนื่องจากทรงยึดหลักที่ทรงกำหนดไว้แล้วในทางพฤตินัยว่าการสืบราชสันตติวงศ์เป็นไปตามลำดับพระชนษา ส่วนพระเกียรติยศของพระราชมารดานั้นขึ้นอยู่กับฐานะของพระราชโอรสดังที่ทรงปฏิบัติมาแล้ว พระอิสริยยศของพระมเหสีเทวีฝ่ายในจึงเปลี่ยนแปลงไปตามตำแหน่งของพระราชโอรส ขณะที่ความสัมพันธ์ของบุคคลในราชสำนักฝ่ายในก็มีการ

เปลี่ยนแปลง นับเป็นการแสดงให้เห็นว่าการเมืองในราชสำนักฝ่ายหน้ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อราชสำนักฝ่ายใน

ในส่วนของ *บทสรุป* ราชสำนักฝ่ายในในสมัยรัชกาลที่ 5 มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง และสังคมไทย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับแรงกดดันจากชาติตะวันตก และมีความจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ รัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่เพื่อรักษาเอกราชของชาติ และสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันกษัตริย์ โดยมีการจัดระเบียบการปกครองให้ทันสมัย พร้อมทั้งปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมใหม่ ซึ่งบทบาทของราชสำนักฝ่ายในจึงไม่เพียงจำกัดอยู่ในพื้นที่ภายในวังหลวงเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับการเมืองและการปกครองในวงกว้างอย่างชัดเจน ราชสำนักฝ่ายในซึ่งประกอบไปด้วยพระบรมราชินี พระมเหสี เจ้าจอม และบรรดาข้าหลวง ต่างมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานของราชสำนักฝ่ายหน้าในหลายมิติ โดยเฉพาะการเป็นกำลังสนับสนุนที่มั่นคงให้กับพระมหากษัตริย์ ทั้งด้านการบริหารราชการแผ่นดินและการเมือง นอกจากนี้ ราชสำนักฝ่ายในยังมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาของสตรีในยุคนั้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาบทบาทผู้หญิงในสังคมไทย

บทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในราชสำนักฝ่ายในเริ่มมีส่วนร่วมในงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ แม้จะเป็นไปในลักษณะที่ไม่เปิดเผยชัดเจนก็ตาม การเปลี่ยนแปลงบทบาทของราชสำนักฝ่ายในในยุคนี้นี้ ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชสำนักฝ่ายในและฝ่ายหน้า กล่าวคือ แม้ราชสำนักฝ่ายในจะมีหน้าที่ดูแลกิจการภายในพระราชฐานชั้นใน แต่ก็มี mốiเกี่ยวข้องกับการเมืองในแง่ของการรักษาเสถียรภาพทางอำนาจของราชสำนัก และการสร้างความสมดุลทางการเมืองการปกครอง ยิ่งไปกว่านั้น ราชสำนักฝ่ายในยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักและชนชั้นนำของสังคม ซึ่งช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์

ในแง่ของการเมือง การที่รัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปประเทศและจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือการปรับเปลี่ยนบทบาทของราชสำนักฝ่ายในให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในราชสำนักและส่งเสริมภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งของราชวงศ์ต่อสายตาชาวไทยและต่างชาติ การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เห็นว่า ราชสำนักฝ่ายในมีส่วนสำคัญในการปฏิรูปประเทศ แม้จะไม่ได้มีบทบาทเชิงสถาบันหรือบทบาทในระบบราชการอย่างชัดเจน

โดยสรุปแล้ว งานเขียนเล่มนี้ได้นำเสนอภาพรวมและการวิเคราะห์บทบาทของราชสำนักฝ่ายในในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีความสำคัญทั้งในเชิงสังคมและการเมือง โดยเฉพาะในยุคที่ประเทศสยามต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากการปฏิรูปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เขียนได้หยิบยกประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สถานการณ์การเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยอธิบายถึงแรงกดดันจากชาติตะวันตกที่บีบบังคับให้สยามต้องปรับตัว 2) การปฏิรูปการปกครองทั้งภายในและภายนอกวังหลวงถูกนำมาใช้เพื่อรักษาเอกราช¹ และ 3) การสร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งราชสำนักฝ่ายในมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว บทบาทของราชสำนักฝ่ายใน งานเขียนแสดงให้เห็นว่าราชสำนักฝ่ายในไม่ได้มีบทบาทจำกัดอยู่แค่ในเขตพระราชฐานชั้นในเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการเมืองและการสร้างความมั่นคงทางอำนาจ² กล่าวคือ

สตรีในราชสำนักฝ่ายในเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยเสริมบทบาทและสนับสนุนงานของราชสำนักฝ่ายหน้า โดยเฉพาะในด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชนชั้นนำและการรักษาเสถียรภาพภายในราชสำนัก การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเริ่มต้นของการพัฒนาสถานภาพของสตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่แม้จะยังไม่เปิดกว้างในเชิงสาธารณะแต่ราชสำนักฝ่ายในได้มีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์และสนับสนุนให้เกิดความก้าวหน้าทางการศึกษาและสังคม³

ด้วยเหตุนี้ งานเขียนนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงบริบทการเมืองในช่วงรัชกาลที่ 5 ที่เป็นยุคแห่งการปฏิรูปครั้งสำคัญ ซึ่งผู้อ่านจะได้เรียนรู้ว่าความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดเฉพาะฝ่ายการเมืองหรือราชสำนักฝ่ายหน้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงฝ่ายในซึ่งมีบทบาทอย่างเงียบๆ แต่ทรงพลัง การตระหนักถึงบทบาทสตรีในประวัติศาสตร์ผู้อ่านจะได้เห็นบทบาทที่สำคัญของสตรีในราชสำนักฝ่ายใน ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของราชสำนักในช่วงเวลาวิกฤต นอกจากนี้ ยังเป็นการเปิดพื้นที่ในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในประวัติศาสตร์ไทยที่มีถูกกละเลย เชื่อมโยงสู่สังคมปัจจุบันประเด็นการปฏิรูปและบทบาทของ

¹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560).

² ไกรฤกษ์ นานา, สยามยุคเปลี่ยนผ่าน: การปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บทบาทสตรีไทยในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562).

สตรีที่ถูกนำเสนอในงานเขียนนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ผู้อ่านจะเห็นถึงการพัฒนาของสังคมไทยในด้านบทบาทของสตรี และความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเพื่อให้สังคมก้าวหน้า การศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านการวิจารณ์เชิงลึก งานเขียนนี้ไม่เพียงแต่บรรยายเหตุการณ์ แต่ยังวิพากษ์และวิเคราะห์บทบาทของราชสำนักฝ่าย ในอย่างลึกซึ้ง ทำให้ผู้อ่านได้ฝึกฝนการคิดวิเคราะห์และมองประวัติศาสตร์ไทยในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น

อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้เป็นงานที่มีคุณค่าในการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทย และเน้นย้ำบทบาทของราชสำนักฝ่ายในในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ นอกจากจะให้ความรู้ในเชิงลึกเกี่ยวกับบริบททางการเมืองและสังคมไทยแล้ว ยังช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์และบทบาทของสตรีในสังคมไทยอีกด้วยโดยเฉพาะการมองบทบาททางการเมืองของราชสำนักฝ่ายในในช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบราชการ การวางรากฐานการศึกษา และการจัดระเบียบสังคมเพื่อรองรับกระแสอารยธรรมตะวันตกที่แผ่เข้ามาในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เนื้อหาในงานเขียนนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนภายในราชสำนัก รวมถึงการแสดงบทบาทของสตรีในฝ่ายในที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เรื่องในครัวเรือนหรือพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังขยายบทบาทออกไปถึงการเป็นผู้นำทางความคิด การสนับสนุนการศึกษา และการเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการปฏิรูปสังคมไทย

งานเขียนจึงเน้นย้ำให้เห็นถึงความซับซ้อนของบทบาทสตรีในราชสำนักฝ่ายใน ซึ่งมีทั้งการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมผสมผสานอยู่ร่วมกันอย่างลงตัว นอกจากนี้ งานชิ้นนี้ยังมีประโยชน์อย่างมากในแง่ของการศึกษาเชิงวิพากษ์ โดยนักวิชาการและผู้อ่านทั่วไปสามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยในมุมมองที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นมิติเรื่องเพศ (Gender Studies) บทบาทสตรีในระบบราชการ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ซึ่งเป็นยุคที่มีความท้าทายมากที่สุดยุคหนึ่ง ในภาพรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงช่วยเติมเต็มความเข้าใจเกี่ยวกับราชสำนักฝ่ายใน แต่ยังสร้างความตระหนักรู้ถึงบทบาทที่สำคัญของสตรีในหน้าประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมักถูกละเลยหรือไม่กล่าวถึงอย่างเด่นชัดมาก่อนหน้านี้อีกทั้งยังเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยไม่จำกัดอยู่แค่การวิเคราะห์บทบาทของผู้ชายหรือระบบการเมืองในเชิงราชการเท่านั้น